

BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT

* *Hakemli Makale*

Zeki ZORLU*

ORCID: 0000-0002-4842-895X

ÖZET

Boşanma davalarının usul hukuku yönü en az maddi hukuk yönü kadar önemlidir. Bu davalarda usule ilişkin problemlerin başında ispat sorunu gelmektedir. Çünkü tarafların boşanabilmesi için boşanma sebebinin varlığı tek başına yeterli değildir. Tarafların bu sebeplerin temelindeki vakianın varlığını da mahkeme önünde ispat etmesi gerekir. Bu sebeple boşanma davalarında öncelikle boşanma sebeplerine göre ispatın konusunun ne olacağı tespit edilmelidir. Sonrasında ispat yükünün kimde olacağı, tarafların hangi fiilî veya kanunî karinelere dayanarak yaralanabileceği bilinmelidir. Bu davalarda ispat hakkı ve ihtiyacı ile ispat şeklinin ne olduğu, tam ispatın mı yoksa yaklaşık ispatın mı arandığı, hangi ispat türlerinin kullanılacağı hususları da son derece önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Boşanma, Boşanma Sebepleri, İspat, İspat Yükü, Karine.

ABSTRACT

The procedural aspect of divorce cases holds equal importance as the substantive aspect of the law. One of the notable procedural issues prevalent in such cases is the burden of proof. Simply having a valid ground for divorce is not adequate enough for a divorce to be granted. The parties must establish the existence of the underlying facts to support their case before the court. In divorce cases, it is crucial to establish the subject of proof according to the grounds for divorce. It is then necessary to determine who bears the burden of proof and what legal or factual presumptions may benefit the parties. Additionally, the type and form of evidence required, whether full or approximate proof, and the methods of obtaining evidence are of utmost importance.

Keywords:

Divorce, Grounds of Divorce, Proof, Burden of Proof, Presumption.

• Avukat-Konya Barosu

GİRİŞ

Hukuk mahkemelerinde sayıca en çok açılan dava boşanma davasıdır. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün yayımladığı istatistiklere göre de 2020 yılı içerisinde hukuk mahkemelerinde açılan 1.983.689 davanın 246.561'i boşanma davasıdır¹. Bu verilere göre Türkiye genelinde hukuk mahkemelerinde açılan davaların yaklaşık %12,4'ünü boşanma davaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla hem diğer hukuk davalarına göre sayıca fazla olması hem de sadece tarafları değil toplumu da yakından ilgilendirmesi nedeniyle boşanma davaları diğer davalar arasında önemli bir yer tutar.

Kanun koyucu boşanma davalarında usulü Türk Medeni Kanunu m. 184 hükmüyle özel olarak düzenlemiştir. Boşanmak isteyen eşlerin TMK m. 161-166 hükümleri arasında düzenlenen boşanma sebeplerinden birine dayanarak dava açmaları ve açılan davada söz konusu sebebi ispat etmeleri gerekmektedir. Boşanma davalarında taraflar ispat faaliyetini gerçekleştirirken TMK m. 184 hükmüne ve burada düzenlenmeyen hâllerde Hukuk Muhakemeleri Kanunu' ndaki hükümlere uymak zorundadırlar.

Çalışmanın inceleme konusu boşanma davalarında ispattır. Bu kapsamda öncelikle kısaca boşanma davası ve ispat kavramı açıklanmıştır. Daha sonra boşanma davaları özelinde ispat yükü, karineler, ispat hakkı ve ihtiyacı ile ispat şekli, ölçüsü ve türleri incelenmiştir. Son olarak ispat konusu, boşanma sebepleri çerçevesinde ele alınmıştır.

I. GENEL OLARAK BOŞANMA DAVASI VE İSPAT KAVRAMI

A. BOŞANMA DAVASI

Boşanma, eşlerden birinin veya her ikisinin birlikte kanunda öngörülen boşanma sebeplerinden birine dayanarak açacağı dava

---

¹ https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokman/224202114_49082020HİZMETEÖZELKİTAP.pdf (E.T. 22.11.2023).

sonucunda evlilik birliğine hâkim tarafından son verilmesidir². Boşanma davası ise mevcut evlilik birliğine son verilmesi amacıyla kanunda öngörülen boşanma sebeplerinden biri ya da birkaçına dayanılarak açılan ve bazı tedbirler ve kararların da alınmasını içeren bir davadır³. Boşanma davası açmaya hakkı olan eş, dilerse boşanma, dilerse ayrılık isteyebilir (TMK m. 167). Boşanma davası hukuki niteliği itibarıyla inşai davadır⁴.

Boşanma davasında görevli mahkeme aile mahkemesidir (Aile Mah. K. m. 4)⁵. Yetkili mahkeme ise eşlerden birinin yerleşim yeri veya

-
- ² **Akıntürk, Turgut/ Ateş, Derya**, Türk Medeni Hukuku, C. 2, Aile Hukuku, 19.Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 235; **Arslan, Yusuf**, Boşanma Davaları, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1970, s. 3; **Yalçınkaya, Namık/ Kaleli, Şakir**, Boşanma Hukuku, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 28; **Erdem, Mehmet/ Makaracı Başak, Aslı**, Aile Hukuku, Seçkin Yayınları Ankara 2022, s. 100.
- ³ **Feyzioğlu, Feyzi N.**, Aile Hukuku, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986, s. 332; **Petek, Hasan**, Medeni Usul Hukukuna Hâkim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları, İBD., Y. 2000, C. 65, S. 3, s. 11-54, s. 12; **Keskin, Alper**, Boşanma Davaları, C. 1, Seçkin Yayınları, Ankara 2017, s. 31.
- ⁴ **Schwarz, Andreaz B.**, Aile Hukuku I, (Çeviren Bülend Davran), 2. Baskı, İÜHF Yayınları, İstanbul 1946, s. 162; **Akkaya, Tolga**, Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Yetkin Yayınları. Ankara 2018, s. 44; **Topak, Süleyman**, Boşanma Davalarında Yargılama Usulü, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2021, s. 12; **Kurşuncu Arslanoğlu, Birce**, Boşanma Davalarında Yargılama Usulü, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 92; **Gürdoğan, Burhan**, Boşanma Davalarında Usule İlişkin Hükümler, AÜHF Ellinci Yıl Armağanı 1925-1975 Boşanma Hukuku Haftası, C. II, Ankara 1977, s. 205-218; s. 206; **Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanıoğlu, Emel**, Medenî Usûl Hukuku, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2019, s. 310; **Görgün, Şanal/ Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu, Mehmet**, Medenî Usûl Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 276.
- ⁵ 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun (RG., 18.01.2003, S. 24997).

davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir (TMK m. 168).

Boşanma davasının tarafları aralarında evlilik birliği bulunan eşlerdir. Bu davayı açma hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olduğu için üçüncü kişiler veya idari makamlar bu davayı açamaz⁶. Tam ehliyetli ve sınırlı ehliyetliler ile sınırlı ehliyetsizlerden ayırt etme gücüne sahip kısıtlılar yasal temsilcilerinin iznine muhtaç olmaksızın boşanma davasını bizzat açabilirler. Tam ehliyetsizlerin dava ehliyeti bulunmadığından boşanma davasını bizzat açamadıkları gibi yasal temsilcileri de onların adına açamaz⁷. Ancak doktrinde diğer eşin zina etmesi, tam ehliyetsiz eşin hayatına kastetmesi veya ona pek kötü ve onur kırıcı davranışta bulunması hâlinde tam ehliyetsiz eşe ya da yasal temsilcisine boşanma davası açabilme hakkının tanınması gerektiği kabul edilmektedir⁸.

B. İSPAT KAVRAMI

Kelime anlamıyla ispat, bir önermenin doğruluğu hakkında kanaat oluşturabilmesi için akli ve mantıki bir nedenselliğin ortaya konulmasıdır⁹. Hukuki anlamda ispat ise yargılama sırasında taraflarca ileri sürülen veya hâkim tarafından resen göz önünde

---

⁶ **Öztan, Bilge**, Aile Hukuku, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s. 708; **Akıntürk/ Ateş**, s. 277.

⁷ **Akıntürk/ Ateş**, s. 278

⁸ **Tekinay, Selahattin Sulhi**, Türk Aile Hukuku, 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1986, s. 257; **Köprülü, Bülent / Kaneti, Selim**, Aile Hukuku, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989, s. 175; **Tutumlu, Mehmet Akif**, Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, C. 1, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009, s. 300; **Oğuzoğlu, H. Cahit**, Medeni Hukuk Dersleri II, Ankara 1940, s. 105; **Çalkın, Fahri**, Hukuk Davalarında İspat Hakkının Kullanılmasının Şartları, ABD., S. 62, Y. 1949, s. 17-21, s. 17; **Akıntürk/ Ateş**, s. 278; **Akkaya**, s. 306; **Petek**, s. 21; **Yalçınkaya/ Kaleli**, s. 1533; **Keskin**, s. 63; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 154; **Gürdoğan**, s. 211.

⁹ **Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin**, Medeni Usul Hukuku, 4. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 465.

bulundurulacak olan talebin dayandığı, maddi hukuka ilişkin kuralların hukuki sonuç bağladığı ve taraflar arasında çekişmeli bulunan maddi vakıaların doğruluğu ya da gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda davaya bakan hâkimde deliller üzerinden aktarılan bilgiler aracılığıyla kanaat oluşturmak üzere yapılan inandırma faaliyetidir¹⁰.

II. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT YÜKÜ VE KARİNELER

A. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT YÜKÜ

İspat yükü, hâkimin davada hangi vakıaların ispat edilmesi gerektiğini tespit ettikten sonra söz konusu vakıaların kim tarafından ispat edilmesi gerektiği sorunudur¹¹. Başka bir tanıma göre ise ispat yükü, taraflarca ileri sürülen iddia ve savunmalara ilişkin vakıaların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilememesi veya ispatsız kalması nedeniyle hâkimin aleyhte bir kararı ile karşı karşıya kalma tehlikesidir¹². İspat yüküne ilişkin genel kural olan TMK m. 6 ve HMK m. 190/1'e göre, hakkını bir vakıaya dayandıran taraf o vakıayı ispat etmelidir.

---

¹⁰ **Börü, Levent**, Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 25; **Budak, Cem/ Karaaslan, Varol**, Medeni Usul Hukuku, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, Ankara 2018, s. 221; **Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder**, Medeni Usul Hukuku, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 351; **Tanrıver, Süha**, Medeni Usul Hukuku C. I, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 819; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 465.

¹¹ **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 354.

¹² **Umar, Bilge/ Yılmaz, Ejder**, İspat Yükü, 2. Baskı, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1980, s. 3; **Özbay, İbrahim/ Çelik, Ferhat**, Boşanma Davalarında İspat Yükü ve Karineler, YD., C. 44, S. 2, s. 15-60, s. 21; **Köroğlu, Emre**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Türk Medeni Kanununa Göre İspat Yükü, YD., C. 43, S. 1, Y. 2017, s. 181-230, s. 191; **Tanrıver**, s. 859; **Tutumlu**, s. 602.

Boşanma davalarında ispat yüküne ilişkin özel bir düzenleme bulunmadığı için genel ispat kuralı uygulanır¹³. Dolayısıyla boşanma talebinde bulunan taraf, iddia ettiği ve mahkemede ileri sürdüğü boşanma sebebinin varlığını ispat yükü altındayken davalı taraf da savunmasının temeli olan maddi vakıaları ispat etmelidir¹⁴. Örneğin terke dayalı açılan boşanma davasında davacı, diğer eşin evlilik birliğinin beraberinde getirdiği ödevleri yerine getirmeme maksadıyla ortak hayata son vererek terk edildiğini, dava açabilmek için gerekli olan kanunî sürenin dolduğunu, geçerli bir ihtar yaptığını ispat yükü altındayken; davalı da ortak konutu terk etmekte, ihtar uymamakta ve ortak konuta dönmemekte haklı olduğunu ispat etmelidir¹⁵. Yine akıl hastalığına dayalı boşanma davasında davacı, diğer eşin akıl hastası olduğunu ve iyileşmesinin tıbben mümkün olmadığını ve bu nedenle ortak hayatın kendisi yönünden çekilmez hale geldiğini ispatlamalıdır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun da incelediği bir uyuşmazlıkta daha önceden açılan ve reddedilip kesinleşen davadan sonra eşlerin ortak hayatı kurmak amacıyla bir araya gelmediklerine dair vakianın ispat yükünün davacıda olduğuna karar vermiştir¹⁶.

B. BOŞANMA DAVALARINDA KARİNELER

Karine, belirli bir maddi vakıadan, belirli olmayan bir maddi vakianın varlığı veya yokluğu hususunda, kanun ya da hâkim tarafından çıkarılan sonuçtur¹⁷. Karineler, “kanunî karineler” ve “fiilî

---

¹³ **Öztaş**, s. 441; **Arslan**, s. 4.

¹⁴ **Aksakal**, **Aslıhan**, Boşanma Davalarında Delillerin Toplanması ve İncelenmesi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 136; **Atalay**, **Oğuz**, Pekcanitez Usul Medeni usul Hukuku, 15. Baskı, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2017, s. 1697; **Özbaş**/**Çelik**, s. 23; **Akkaya**, s.441; **Topak**, s. 297.

¹⁵ **Aksakal**, s. 136.

¹⁶ Bkz. Yarg. HGK. T. 14.02.2019, E. 2017/ 1286, K. 2019/ 142, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 22.11.2023).

¹⁷ **Topuz**, **Gökçen**, Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s. 50; **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1665; **Tanrıver**, s. 865; **Budak**/**Karaaslan**, s. 230; **Görgün**/**Börü**/

karineler" olarak ikiye ayrılır. Kanunî karine, belli bir vakıadan, belli olmayan bir vakıa için kanun tarafından çıkarılan sonuçtur¹⁸. Kanunî karineler de aksi ispat edilemiyorsa kesin kanunî karine, aksi ispat edilebiliyorsa adî kanunî karine olarak iki şekilde sınıflandırılır¹⁹. Fiilî karineler ise belli bir vakıadan, belli olmayan bir vakıa için hâkim tarafından çıkarılan sonuçtur²⁰. Karineye benzer bir kavram olan varsayım ise kanun tarafından belli bir vakıaya bağlanan sonuçların yine kanun tarafından başka bir vakıa için de geçerli kılınmasıdır²¹. Varsayımın da kesin kanunî karineler gibi aksi ispat edilemez²².

1. Boşanma Davalarında Kanunî Karineler

Boşanma davalarında doktrinde kanunî karine olarak kabul edilen düzenlemeler bulunmaktadır. Anlaşmalı boşanmaya ilişkin TMK m. 166/3' e göre, her ne kadar kanunda karine olarak geçmese de, en az bir yıl sürmüş evlilikte eşlerin her ikisinin birlikte başvurusu veya eşlerden birinin açtığı davayı diğerinin kabul etmesi halinde, bu durumun evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olduğuna kesin kanunî karine olduğu doktrin tarafından kabul edilmektedir²³.

-
- ¹⁸ **Toraman/ Kodakoğlu**, s. 469; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s. 387; **Umar/ Yılmaz**, s. 165; **Köroğlu**, s. 209.
- ¹⁹ **Albayrak, Hakan**, Medeni Usul Ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 45; **Köroğlu**, s. 214; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 469-470; **Budak/ Karaaslan**, s. 230.
- ²⁰ **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s. 387-388; **Budak/ Karaaslan**, s. 230.
- ²¹ **Albayrak**, s. 46; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s. 387; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 472; **Köroğlu**, s. 211.
- ²² **Budak/ Karaaslan**, s. 230.
- ²³ **Öztan**, s. 693; **Topuz**, s. 64.
- ²³ **Kılıçoğlu, Ahmet M.**, Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s. 141; **Akıntürk/ Ateş**, s. 269; **Topuz**, s. 68; **Özbay/ Çelik**, s. 31; **Aksakal**, s. 131; **Topak**, s. 302; **Orasan, Feyza**, Evlilik Birliğinin Sarsılması Nedeniyle Boşanma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 94;

Doktrinde azınlıkta kalan diğer yazarlar söz konusu durumu varsayım olarak kabul etmektedirler²⁴. Kanaatimizce kanun koyucu madde metninde "...evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır." şeklinde kesin bir ifade kullanmış ve dolayısıyla hâkime takdir yetkisi tanımamıştır. Bu nedenle TMK m. 166/3 kesin kanunî karine teşkil etmektedir. Yargıtay da bu hâlde kanunî karine olduğuna hükmetmiştir²⁵.

Boşanma davalarında kanuni karinenin görüldüğü diğer bir hâl, evlilik birliğinin yeniden kurulamamasıdır. Nitekim TMK m. 166/4'e göre, herhangi bir boşanma sebebine dayanılarak açılıp reddedilen boşanma davasına ilişkin kararın kesinleşmesinden itibaren üç yıl geçtiği halde ortak hayatın yeniden kurulamaması evlilik birliğinin temelden sarsıldığına karine teşkil eder²⁶. Yargıtay da ret kararın kesinleşmesinden itibaren üç yıl geçtiği halde ortak hayatın yeniden kurulamamasını evlilik birliğinin temelden sarsıldığına karine olarak kabul etmektedir²⁷.

Aras, Bahattin, Aile Mahkemelerinde Yargılama Usulü, ABD., C. 65, S. 2, Y. 2007, s. 158-178, s. 16.

²⁴ **Özcan**, s. 693; **Dural, Mustafa/ Ögüz, Tufan/ Gümüş, Mustafa Alper**, Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku, C. 3, 12. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2016, s. 120; **Tekin Melik, Helin Neval**, Anlaşmalı Boşanma, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2021, s. 67; **Uçar Toksöz, Derya**, Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 174.

²⁵ Yarg. 2. HD. T. 15.01.2018, E. 2016/16989 , K. 2018/553, "...Dava açıldıktan sonra bir yıllık sürenin gerçekleşmesi de, açıklanan yasal karinenin oluşması için yeterli değildir..." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 22.11.2023) Aynı yönde karar için bkz. Yarg. 2. HD. T. 21.03.2016, E. 2015/14811 , K. 2016/5467, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 22.11.2023).

²⁶ **Kılıçoğlu**, s. 144; **Orasan**, s. 110; **Özbay/ Çelik**, s. 32; **Aksakal**, s. 131; **Topak**, s. 302.

²⁷ Yarg. 2. HD. T. 15.01.2015, E. 2014/16191 , K. 2015/525, "... Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış ve reddedilmiş bir davanın

Başka bir kanunî karine örneği olan terke dayalı boşanma davalarına ilişkin TMK m. 164/1' e göre, eşini ortak konutu terk etmeye zorlayan veya haklı bir sebebi olmaksızın eşinin ortak konuta dönmesini engelleyen eş de konutu terk etmiş sayılır. Doktrindeki bir görüşe göre bu durum adi kanunî karine iken²⁸ diğerine göre varsayımdır²⁹. Kanaatimizce söz konusu hüküm adi kanunî karinedir. Zira varsayımının aksi ispat edilememektedir. Ancak burada eşlerden biri diğerini terke zorlamadığını veya haklı sebeple onun ortak konuta dönmesini engellediğini pek tabii ispat edebilir.

2. Boşanma Davalarında Fiilî Karineler

Boşanma davalarında uyuşmazlık konusu olan vakıaların kişilerin özel hayatlarında gerçekleşiyor olması nedeniyle ispat güçlüğü yaşanmaktadır. Bu güçlüğü aşılmasında fiili karineler devreye girmekte ve vakıaların ispatını kolaylaştırmaktadır³⁰. Boşanma davasında karineye dayanan eş karinenin temelindeki vakıayı ispat ederek davanın temelindeki maddi vakıayı da ispat etmiş sayılır³¹. Ancak diğer eş de fiilî karinenin aksini ispat edebilir³².

Zina fiilî, hukuka ve ahlaka aykırı olduğu ve gizli saklı yerlerde yapıldığı için zinanın gerçekleştiğinin doğrudan ispatı oldukça zordur. Zina fiilînin ispatı için hâkim, tarafların emarelerle

---

varlığı, ret kararının kesinleşmesinden başlayarak üç yıl geçmesi ve bu süre içinde her ne sebeple olursa olsun ortak hayatın yeniden kurulmamış olması "birliğin temelinden sarsılmış sayılmasına" yasal karine teşkil eder (TMK.m.166/son)."
<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 22.11.2023). Aynı yönde karar için bkz. Yarg. 2. HD. T. 15.04.2015, E. 2014/22531 , K. 2015/7621 <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>,(E.T. 22.11.2023).

²⁸ Aksakal, s. 132.

²⁹ Özbay/ Çelik, s. 35; Topak, s. 305.

³⁰ Akkaya, s. 448; Aksakal, s. 128.

³¹ Özbay/ Çelik, s. 36; Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 387.

³² Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 387.

ispatladıkları hususlardan yola çıkarak zinanın gerçekleştiğine ilişkin fiilî karineler elde edebilir³³. Yargıtay da çeşitli tarihlerde verdiği kararlarda şu olaylarda cinsel ilişkinin yaşandığına dair güçlü bir karinenin bulunduğunu ve zinanın varlığını kabul etmiştir: Erkeğin başka kadınla uygunsuz fotoğrafları olması, başka bir kadınla birlikte yaşaması³⁴, başka kadınlarla yatlarda ve barlarda sık sık birlikte olması³⁵, başka bir kadınla tatile gitmesi ve onu sosyal ortamlarda eşi olarak tanıtmaması³⁶, evlilik birliği devam ederken davet ve eğlencelere başka kadınla el ele katılması ve buradan birlikte ayrılmaları³⁷, kadının yalnızken geceyin bir başka erkeği ortak konuta alması³⁸.

Af, bazı boşanma davalarında dava hakkının düşmesine neden olmaktadır. Af açık olabileceği gibi örtülü de olabilir. Yine tarafların bazı hâl ve hareketleri affa fiilî karine teşkil edebilir³⁹. Örneğin zinada; zina yapan eşle aynı evde yaşamaya devam edilmesi, beraber tatile çıkılması, affettiğini belirten mesajlar gönderilmesi gibi durumlar affın varlığına karine teşkil eder⁴⁰. Yine suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme sebebiyle boşanma davası açma hakkı doğan eşin çok uzun süre

³³ **Saymen, Ferit H./ Elbir, Halit K.**, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, C. III, İÜHF Yayınları, İstanbul 1957, s. 244; **Köprülü/Kaneti**, s. 151; **Feyzioglu**, s. 262; **Tekinay**, s. 211; **Akıntürk/Ateş**, s. 246; **Özbay/Çelik**, s. 38.

³⁴ Bkz. Yarg. 2. HD. T. 11.12.2019, E. 2019/4012, K. 2019/12142, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

³⁵ Bkz. Yarg. 2. HD. T. 16.09.2014, E. 2014/1592, K. 2014/17457, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

³⁶ Bkz. Yarg. 2. HD. T. 09.10.2018, E. 2016/23892, K. 2018/10867, (Kazancı). (E.T. 23.11.2023).

³⁷ Bkz. Yarg. 2. HD. T. 30.10.2018, E. 2017/7203, K. 2018/12098, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

³⁸ Bkz. Yarg. 2. HD. T. 02.11.2015, E. 2015/21517, K. 2015/20095 <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

³⁹ **Aksakal**, s. 130.

⁴⁰ **Akkaya**, s. 448; **Feyzioglu**, s. 263; **Tekinay**, s. 215; **Saymen/Elbir**, s. 245; Yarg. 2. HD. T. 08.11.2010, E. 2010/19506, K. 2010/18684, "...Bu olaya rağmen evlilik birliğinin devam etmiş olması, af niteliğindedir. Affeden tarafın da dava hakkı yoktur (TMK.md.161/3)." <https://www.lexpera.com.tr/>, (E.T. 23.11.2023).

dava açmaması affa karine sayılabilir⁴¹. Evlilik birliğinin temelden sarsılması sebebiyle boşanma davası açılmasına rağmen eşlerin birlikte yaşamaya devam etmesi, evlilik birliğinin temelden sarsılmadığına fiilî karine teşkil eder⁴².

III. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT HAKKI VE İHTİYACI İLE İSPAT ŞEKLİ, ÖLÇÜSÜ VE TÜRLERİ

A. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT HAKKI

İspat taraflar açısından bir yük olduğu gibi aynı zamanda bir haktır⁴³. İspat hakkı, gerçeği yargılama esnasında ortaya çıkarmak amacıyla uyuşmazlık hakkında vicdani kanaatine göre karar verecek hâkim ile ispat faaliyetinin objeleri ve süjeleri arasında engel yaratılmamasını talep hakkıdır⁴⁴. HMK' nın "İspat Hakkı" başlığını taşıyan m. 189' da ise "Taraflar, kanunda belirtilen süre ve usule uygun olarak ispat hakkına sahiptir." şeklinde düzenlenmiştir.

Boşanma davalarında da tarafların, iddia ve savunmalarında yer verdikleri maddi vakıaları kanunda belirtilen süre ve usule uygun olarak ispat etme hakkı vardır⁴⁵. Ancak boşanma davalarında, boşanma sebebinin ya da kusurun ispatında, ispat hakkı sahibi, hakkını kullanırken karşı tarafın özel hayatı ve Anayasa'da korunan

---

⁴¹ **Özbay/ Çelik**, s. 39.

⁴² **Özbay/ Çelik**, s. 38-39.

⁴³ **Toraman, Barış**, Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler, DEÜHFD., Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, s. 1483-1523, s. 1488; **Çelik, Ferhat**, Boşanma Davalarında İspat ve Deliller, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s. 61; **Çalkın**, s. 19.

⁴⁴ **Çiftçi, Pınar**, Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 18. Toraman ise ispat hakkını, "somut bir vakıa iddiası hakkındaki hukuka uygun bir delilin elde edilmesi veya ikamesi ile bunun dikkate alınmasını talep hakkı" şeklinde tanımlamıştır. (**Toraman**, s. 1493)

⁴⁵ **Aksakal**, s. 132; **Çelik**, s. 62.

diğer temel hakları ihlâl etmek zorunda bırakılmaktadır⁴⁶. Örneğin zina nedeniyle açılan boşanma davasında ispat hakkı sahibi, ispat yükünü yerine getirerek boşanma kararı alabilmesi için karşı tarafın özel hayatına müdahale bulunmazsa aleyhe sonuçla karşılaşabileceğinden hukuka uygun olarak ispat hakkını kullanmak isteyen hak sahibi ispat güçlüğüne düşürülmektedir⁴⁷. Bu nedenle mehaz İsviçre Kanunu'ndaki reforma uygun olarak boşanmada boşanma sebepleri özelinde kusur ilkesinden tamamen vazgeçilmeli ve tarafların ispat haklarını kullanmaları kolaylaştırılmalıdır⁴⁸. Dolayısıyla eşlerin boşanabilmesi için birinin veya her ikisinin kusuru olup olmadığı değerlendirilmesinde bulunulmaksızın tarafların iradesi doğrultusunda boşanmaya karar verilmelidir. Ancak boşanmanın maddi sonuçlarına ilişkin karar verilirken kusur değerlendirilmesi yapılmalıdır. Diğer hukuk davalarında olduğu gibi boşanma davalarında da ispat hakkının kullandırılmaması bozma sebebi sayılır⁴⁹.

B. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT İHTİYACI

İspat ihtiyacı, bir davada tarafların iddia ve savunmalarının temelinde yer alan maddi vakıaların ispatının gerekip gerekmediğini anlatan kavramdır⁵⁰. Yargıtayın bir kararında⁵¹ ispat ihtiyacı, "*Davada bir tarafça ileri sürülen bir vakıa iddiasının, mahkeme önünde karşı taraf ya*

⁴⁶ **Çiftçi, Pınar**, Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Hak İhlalleri Ve İspat Sorunları, DEÜHFD., Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ' e Armağan, s. 1741-1821, s. 1806.

⁴⁷ **Çiftçi**, İspat, s. 372.

⁴⁸ **Çiftçi**, Boşanma, s. 1806.

⁴⁹ Yarg. 2.HD. T. 28.01.2020, E. 2019/ 5474, K. 2020/ 446, "*...Mahkemece, kadın tarafından daha sonradan açılan birleşen boşanma davasına ilişkin dava dilekçesi, eldeki davanın karar duruşmasında, erkek vekiline elden tebliğ edilmişse de; taraflara, birleşen dava ile ilgili iddia ve savunma imkanı tanınmadığı gibi ispat hakkı da kullandırılmamıştır... bozmayı gerektirmiştir..*" <https://legalbank.net/aramamahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

⁵⁰ **Çelik**, s. 59; **Aksakal**, s. 105.

⁵¹ Yarg. 9. HD. T. 15.06.2020, E. 2017/16269, K. 2020/5605 <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

da vekili tarafından ikrar edilmesiyle artık o vakıa, taraflar arasında çekişmeli olmaktan çıkar ve bunun sonucu olarak ispatı gerekmez. (HMK 188/1.m) İspatın gerekmediği bir halde ise, delilden söz edilemez. İkrar, tek taraflı bir usûlî işlem olarak, delil ikame faaliyetini ve ispat ihtiyacını ortadan kaldıran bir taraf beyanıdır.” şeklinde ifade edilmiştir.

Boşanma davası TMK’ da sınırlı bir şekilde belirtilen boşanma sebeplerinden biri veya birkaçına dayanılarak açılabilir. Dava sonucunda boşanmaya hükmedilebilmesi için boşanma sebep veya sebeplerinin varlığı tek başına yeterli olmayıp bu sebep veya sebeplerin temelinde yer alan vakıaların ispatı gerekmektedir⁵². Boşanma davalarında kural⁵³ olarak tarafların her türlü ikrarı hâkimi bağlamadığı için (TMK m. 184) davalının iddia olunan vakıaları aynen ikrar etmesi veya boşanma talebini aynen kabul etmesi ispat ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır⁵⁴.

C. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT ŞEKLİ

İspat şekli, bir davada tarafların iddia ve savunmalarının temelinde yer alan vakıaların hangi tür delillerle ispat edilmesi gerektiği hususudur⁵⁵. Boşanma davaları sadece eşleri değil, çocuk ve toplumu da etkilediği için, kanun koyucu boşanma davalarında kanunî delil sistemini değil, hâkimin vicdani kanaat oluşturmasına daha iyi hizmet etmesi bakımından serbest delil sistemini kabul

---

⁵² **Çelik**, s. 60; **Aksakal**, s. 106.

⁵³ **Çelik**, s. 133-134, Anlaşmalı boşanmada bu kural uygulanmaz. TMK m. 166/3’e göre anlaşmalı boşanmada hâkim tarafların ikrarı ile bağlıdır. TMK m. 166/3 hükmü Anayasa’ya aykırılık iddiasıyla iptali istenmiş, mahkeme söz konusu hükmü Anayasa’ya aykırı olmadığına hükmetmiştir. Karar için bkz. Anayasa Mahkemesi T. 15.05.2008 E. 2005/26, K. 2008/105 <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 23.11.2023).

⁵⁴ **Tutumlu**, s. 598; **Çelik**, s. 60; **Aksakal**, s. 107; Bkz. Yarg. 2. HD. T. 04.02.2020, E. 2019/7558, K. 2020/718 <https://www.lexpera.com.tr/> (E.T. 23.11.2023).

⁵⁵ **Tutumlu**, s. 608; **Aksakal**, s. 137.

etmiştir⁵⁶. Dolayısıyla boşanma davalarında pek çok delil kullanılabilir.

Boşanma davalarında kural olarak serbest delil sistemi kabul edilse de kanun koyucu bazı durumlarda ispat şeklini özel olarak düzenlemiştir. Örneğin, TMK m. 184 gereği boşanma davalarında yemin delili kullanılamaz ve tarafların ikrarı hâkimi bağlamaz. Bir diğer istisna akıl hastalığına dayalı boşanma davalarında, TMK m. 165 gereği davalı eşin akıl hastalığının geçmesinin mümkün olmadığına resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmesi gerekir. Aksi takdirde akıl hastalığı ispat edilmemiş sayılır⁵⁷. Yine bir vakıanın belli bir delille ispat edilmesine yönelik delil sözleşmeleri boşanma davalarının niteliği gereği yapılamaz⁵⁸.

D. BOŞANMA DAVALARINDA İSPAT ÖLÇÜSÜ

İspat ölçüsü, bir somut vakıanın ispatlanmış kabul edilebilmesi ve ilgili hukuk kurallarındaki hukukî sonuca hükmedilebilmesi için hâkimde oluşması gereken kanaatin derecesidir⁵⁹. İddia edilen vakıanın ne ölçüde ispat edilmiş sayılabileceğine ilişkin hukuki sorunun çözümü, hâkimin o vakıa hakkında sahip olacağı kanaatin derecesine göre şekillenir ve bu kanaatin derecesini ise ispat ölçüsü belirler⁶⁰.

Hukukumuzda iddia edilen somut vakıanın ispat edilmiş sayılmasına ilişkin kural tam ispattır; istisnaen ise yaklaşık ispat

---

⁵⁶ **Akil, Cenk**, Boşanma Davalarında Yargılama Usulü (TMK m. 184), Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan, C. II, Ankara 2013, s. 1319-1354, s. 1325; **Köprülü/ Kaneti**, s. 183; **Tutumlu**, s. 608; **Aksakal**, s. 137; **Çelik**, s. 64.

⁵⁷ **Tutumlu**, s. 609; **Gürdoğan**, s. 214; **Çelik**, s. 65.

⁵⁸ **Tutumlu**, s. 609.

⁵⁹ **Albayrak**, s. 38; **Börü**, s. 48-49; **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1714; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 484; **Aksakal**, s. 138; **Kurşuncu Arslandoğan**, s. 110; **Çelik**, s. 80.

⁶⁰ **Börü**, s. 49.

aranır⁶¹. Tam ispat, iddia edilen maddi vakianın doğruluğu hakkında hâkimde oluşturulması gereken tam bir kanaattir⁶². Tam ispatta hâkimin kanaat derecesi, mutlak bir kesinlik olmayıp, maddi vakianın gerçekleştiği yönünde vicdanen tam bir kanaate ulaşmasıdır⁶³. Yaklaşık ispat, kanunun açıkça öngördüğü hallerde aranan istisnai bir ispat ölçüsüdür⁶⁴. Yaklaşık ispatta hâkimin iddia edilen maddi vakianın gerçekleştiği hususunu muhtemel görmesi yeterlidir⁶⁵. Hâkimin kanaatine göre şüpheli olmasına rağmen bir vakianın mevcut olma ihtimalini olmama ihtimalinden daha yüksek olması yaklaşık ispatı tanımlar⁶⁶. Yaklaşık ispat, hâkimin acele karar vermesi gereken durumlar veya delil elde etme imkanının oldukça güç olduğu ve bu sebeple tam ispatın beklenemeyeceği durumlarda işlerlik kazanır⁶⁷.

Boşanma davalarında TMK m. 184/1'e göre, hâkim boşanma davasının dayandığı olguların varlığına vicdanen kanaat getirmediği, bunları ispatlanmış sayamaz. Dolayısıyla boşanma davalarında vicdani kanaat aranmaktadır. Vicdani kanaat, kanaatin bir türüdür ve tam kanaate ulaşılmasının mümkün olmadığı bazı boşanma davalarında vicdani kanaat yeterli olabilir⁶⁸.

Boşanma davalarında ispatın ölçüsüne ilişkin doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrinde yer alan bir görüşe göre, vicdani kanaat getirme tam ispatın istisnasıdır⁶⁹. Dolayısıyla boşanma davalarında tam ispat aranmaz. Bu davalarda hâkim vicdani kanaatine göre karar verir ve ikna olması çok yüksek ihtimalle yeterli kabul edilir. Buna karşıt sayılabilecek diğer bir görüşe göre, vicdani kanaat sistemi bütün hukuk davalarında geçerli bir kural olduğu için

---

⁶¹ **Börü**, s. 49; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 485; **Aksakal**, s. 138.

⁶² **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 485; **Börü**, s. 49.

⁶³ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1719; **Börü**, s. 49.

⁶⁴ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1720; **Albayrak**, s. 126; **Tanrıver**, s. 858.

⁶⁵ **Börü**, s. 50; **Aksakal**, s. 138.

⁶⁶ **Tanrıver**, s. 858.

⁶⁷ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1720; **Albayrak**, s. 125; **Tanrıver**, s. 858.

⁶⁸ **Çelik**, s. 82.

⁶⁹ **Kurşuncu Arslandoğan**, s. 112; **Akil**, s. 1326.

boşanma davaları açısından bu sistemin geçerli olması bir istisna teşkil etmemektedir⁷⁰. Zira kanunî delil sistemi özellikle senetle ispat gibi ispatın konusunu hukuki işlemlerin teşkil ettiği hukuk davalarında geçerli iken boşanma davaları gibi ispat konusunun maddi vakıalar olduğu hukuk davalarında geçerli değildir. Doktrinde yer alan diğer bir görüşe göre, boşanmada davalarında geçerli olan vicdani kanaat sisteminin ispat ölçüsü tam ispattır⁷¹. Boşanma davalarında ispat ölçüsü olarak yaklaşık ispatın, dolayısıyla gerçekleşmiş olma ihtimali yanında gerçekleşmemiş olma ihtimali de bulunan vakıanın varlığı, hâkimin vicdani kanaate erişmesi noktasında yeterli olmaz.

Kanaatimizce boşanma davalarında ispat ölçüsü olarak tam ispatın yanında hâkimde vicdani kanaatin de oluşması şartıyla yaklaşık ispat da yeterli kabul edilmelidir. Zira doktrinde ifade edildiği gibi boşanma davasında hâkim, davada ileri sürülen maddi vakıaların mevcut olduğuna vicdanen kanaat getirmese bu vakıalar ispat edilmiş olsalar dahi davayı reddedebilir⁷². Dolayısıyla boşanma davasında önemli olan hâkimin vicdani kanaatidir. Yani maddi vakıalar tam olarak ispat edilmiş olsa dahi hâkim vicdani kanaat getirmese davayı reddedebilir ancak maddi vakıalar yaklaşık olarak ispat edilmiş ve hâkim vicdani kanaat getirmişse boşanmaya hükmedebilir.

E. BOŞANMA DAVALARI AÇISINDAN İSPAT TÜRLERİ

İspatın kim tarafından gerçekleştirildiği dikkate alındığında ispat, "asıl ispat" ve "karşı ispat" olmak üzere ikiye ayrılır⁷³. Asıl ispat, ispat yükü kendisinde bulunan tarafın dayandığı vakıanın gerçekleştiği konusunda hâkimi ikna etmek için girişmiş olduğu ilk

---

⁷⁰ Gürdoğan, s. 213; Petek, s. 37.

⁷¹ Akkaya, s. 441; Çelik, s. 84-85; Aksakal, s. 139; Tutumlu, s. 575; Topak, s. 498.

⁷² Akıntürk/ Ateş, s. 281; Petek, s. 36.

⁷³ Atalı/ Ermenek/ Erdoğan, s. 486.

ispattır⁷⁴. Karşı ispat ise iddia edilen vakıa için ispat yükü kendisinde bulunan tarafça yapılması gereken ve uygulanacak hukuk kuralının koşul vakıasını karşılayan somut vakıaların ispatına yönelik bu ispat faaliyetine karşı, henüz ispat sonucuna ulaşmadan, hâkimde oluşan geçici kanaati sarsmak veya çürütmek suretiyle davanın seyrini kendi lehine çevirmek amacıyla karşı tarafça gerçekleştirilen ispat faaliyetidir⁷⁵. Boşanma davalarında hem asıl ispat hem de karşı ispat faaliyeti yapılmaktadır. Örneğin, haysiyetsiz hayat sürme sebebiyle açılan boşanma davasında, davacı eşin davalı eşin alkol ve uyuşturucu bağımlılığı bulunduğunu ispatlamaya çalışması asıl ispat, davalı eşin böyle bir bağımlılığının bulunmadığını ispatlamak için tanık göstermesi karşı ispattır.

Kural olarak kanunî karineler sonucunda oluşan kanaatin çürütülmesi amacıyla yapılan ve asıl ispat niteliğinde olan aksini ispat, ispatın konusu oluşturan maddi vakıaların ispat edilmiş sayılmasından sonra karşı tarafın o vakıaların aksini ispat etmeye çalışmasıdır⁷⁶. Daha önce belirtildiği gibi⁷⁷ boşanma davalarında, TMK m. 166/3 ve TMK m. 166/4 hükümlerindeki düzenlemeler kesin kanunî karine oldukları için aksi ispat edilemez⁷⁸. Ancak yine TMK m. 164/1 düzenlemesi adi kanunî karine kabul edildiği için aksi ispat edilebilir.

Boşanma davalarında asıl ispat faaliyeti olan doğrudan ispat, iddia edilen vakıanın var olduğuna işaret eden deliller aracılığıyla

---

⁷⁴ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1616-1617; **Tanrıver**, s. 849; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 486; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 464; **Topuz**, s. 32.

⁷⁵ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1616; **Tanrıver**, s. 849; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 486; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 464.

⁷⁶ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1618; **Tanrıver**, s. 850-851; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 486; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 465.

⁷⁷ Bkz. yuk. II. Başlık, B, 1,2.

⁷⁸ **Çelik**, s. 89.

yapılan ispattır⁷⁹. Ancak boşanma davalarında her zaman doğrudan ispatın aranması adil olmayacağı için bazı hâllerde emarelerin ve böylece dolaylı ispatın⁸⁰ yeterli olacağı kabul edilmektedir⁸¹. Zina sebebiyle açılan boşanma davalarında, zina eyleminin gizli saklı yerlerde gerçekleştirildiği düşünüldüğünde burada doğrudan ispatın aranması halinde çoğu zaman zina eylemi ispatlanamaz. Bu nedenle doktrinde zina sebebiyle açılan boşanma davalarında emare ispatının yani dolaylı ispatın mümkün olması gerektiği kabul edilmektedir⁸².

VI. İSPAT KONUSUNUN BOŞANMA SEBEPLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İspatın konusu, tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyumsuzluğun çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakılardır (HMK m. 187/1). Herkes tarafından bilinen, taraflar arasında herhangi bir çekişme konusu olmayan vakıalar, hukuki sebep, örf ve adet hukuku, yabancı hukuk ve tecrübe kuralları ispata konu edilemezler⁸³.

HMK m. 187/2'ye göre ikrar, ileri sürülen vakıaları çekişmeli olmaktan çıkarıp çekişmesiz hale getirir, dolayısıyla söz konusu vakıaların ispatına ihtiyaç kalmadığı için ispat konusu da olmazlar⁸⁴. Ancak boşanma davasında tarafların ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı TMK m. 184/3'de açıkça düzenlenmiştir. Bu nedenle

⁷⁹ **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1619; **Tanrıver**, s. 851; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 465; **Çelik**, s.

⁸⁰ Dolaylı ispat, ispat edilen komşu vakılardan hareketle, uyumsuzluk konusu vakıa hakkında, hâkim tarafından tecrübe ve mantık kurallarına dayanılarak bir sonuca ulaşılmasıdır. (**Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 1619; **Tanrıver**, s. 851; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 466; **Topuz**, s. 34-35.)

⁸¹ **Tutumlu**, s. 891; **Çelik**, s. 90.

⁸² **Saymen/ Elbir**, s. 244; **Köprülü/ Kaneti**, s. 151; **Feyzioğlu**, s. 262; **Tekinay**, s. 211; **Akıntürk/ Ateş**, s. 246; **Tutumlu**, s. 890-891; **Çelik**, s. 90; **Aras**, s. 168-169; **Çalkın**, s. 26.

⁸³ **Tanrıver**, s. 821-825; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 469; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 457; **Börü**, s. 27.

⁸⁴ **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 458.

boşanma davalarında vakıaların taraflarca ikrar edilmesi söz konusu vakıaları çekişmesiz hale getirmemektedir⁸⁵. Dolayısıyla boşanma davalarında taraflarca ikrar edilmiş vakıalar ispat konusu olabilir.

A. ÖZEL BOŞANMA SEBEPLERİ

1. Zina

Zina, evlilik birliği devam ederken erkeğin karısından başka bir kadınla ya da kadının kocasından başka erkekle isteyerek cinsel ilişkide bulunmasıdır⁸⁶. Dolayısıyla tarafların TMK m. 161'de düzenlenen zina sebebine dayalı boşanma davası açabilmesi için; mevcut ve devam eden evlilik ilişkisinin bulunması, eşlerin karşı cinsten üçüncü kişiyle cinsel ilişkide bulunması ve zina eden eşin kusurlu olması gerekir⁸⁷.

Zina mutlak boşanma sebebidir ve bu nedenle dava açan eşin zina fiilini ispat etmesi halinde hâkim, ortak hayatın çekilmez hale gelip gelmediğini araştırmaksızın boşanmaya karar vermek zorundadır⁸⁸. Zina sebebiyle açılan boşanma davasında ispatın

---

⁸⁵ **Topak**, s. 314.

⁸⁶ **Ersöz, Oğuz**, Türk Hukukunda Zina Sebebiyle Boşanma, 2. Baskı, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 40; **İnal, Nihat**, Örnek Karar Ve Dilekçelerle Açıklamalı Boşanma ve Nafaka Davaları, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2021, s. 71; **Schwarz**, s. 143; **Saymen/Elbir**, s. 242; **Köprülü/ Kaneti**, s. 150; **Tekinay**, s. 208; **Akıntürk/ Ateş**, s. 244; **Öztan**, s. 645; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 104; **Kılıçoğlu**, s. 116; **Arslan**, s. 6; **Tutumlu**, s. 885; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 102.

⁸⁷ **Saymen/ Elbir**, s. 243; **Köprülü/ Kaneti**, s. 151-152; **Tekinay**, s. 209-210; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 104; **Akıntürk/ Ateş**, s. 245-246; **Ersöz**, s. 66-71; **İnal**, s. 71-73.

⁸⁸ **Schwarz**, s. 143; **Saymen/ Elbir**, s. 243; **Tekinay**, s. 212-213; **Feyzioğlu**, s. 261; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 103-106; **Akıntürk/ Ateş**, s. 248; **Kılıçoğlu**, s. 118; **Arslan**, s. 6; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 105-106; **İnal**, s. 74; Bkz. Yarg. 2. HD. T. 10.02.2014, E. 2013/20105, K. 2014/2281 <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 24.11.2023).

konusu, zina eylemidir⁸⁹. Dolayısıyla davacı eşin, davalı eşin zina eylemi gerçekleştirdiğini ispatlaması gerekir⁹⁰. Ancak zina eyleminin gizli saklı yerlerde yapıldığı düşünülürse zinanın her zaman suçüstü yapılarak ispatı böylece doğrudan ispatı aranmaz. Daha önce belirttiğimiz gibi zina eyleminin ispatı için tarafların emarelerle ispatladıkları hususlardan yola çıkarak hâkim zinanın gerçekleştiğine ilişkin fiilî karineler elde edebilir⁹¹. Zina eyleminin varlığı ispat edilemezse açılan boşanma davasının reddine karar verilir.

2. Hayata Kast veya Pek Kötü ya da Onur Kırıcı Davranış

TMK m. 162' de tek bir sebep değil, hayata kast, pek kötü davranış ve ağır derecede onur kırıcı davranış olmak üzere üç farklı boşanma sebebi birlikte tek maddede düzenlenmiştir. Hayata kast, eşlerden birinin öldürmeye teşebbüs, intihara teşvik etme, zorlama veya yardım etme, ölmemesi için gereken yardımı yapmaktan kaçınma şeklindeki fiillerle diğerinin hayatına kast etmesidir⁹². Pek kötü davranış, eşlerden birinin diğerine kasten yaptığı, her türlü sağlığı bozucu ve tehlikeye düşürücü hareketler, işkenceler, eziyet ve ızdırap verici eylemlerdir⁹³. Örneğin şiddet uygulamak, hapsedmek, aç ve susuz bırakmak, anormal cinsel ilişkiye zorlamak, hastalık bulaştırmak, hasta iken tedavisini yaptırmamak vb. hareketler pek

⁸⁹ Çelik, s. 36; Aksakal, s. 109.

⁹⁰ Saymen/ Elbir, s. 244; Tekinay, s. 211; Çelik, s. 36; İnal, s. 73.

⁹¹ Saymen/ Elbir, s. 244; Köprülü/ Kaneti, s. 151; Feyzioğlu, s. 262; Tekinay, s. 211; Akıntürk/ Ateş, s. 246; Özbay/ Çelik, s. 38; Ersöz, s. 119; Erdem/ Makaracı Başak, s. 103; Tutumlu, s. 891.

⁹² Okan Koç, Yasemin, Hayata Kast, Pek Kötü veya Onur Kırıcı Davranış Sebebiyle Boşanma, İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Merkezi, İstanbul 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 47; Schwarz, s. 146; Saymen/ Elbir, s. 246; Tekinay, s. 218; Dural/ Öğüz/ Gümüş, s. 107; Öztan, s. 654-655; Akıntürk/ Ateş, s. 249; Erdem/ Makaracı Başak, s. 107; Arslan, s. 18.

⁹³ Schwarz, s. 147; Köprülü/ Kaneti, s. 154; Tekinay, s. 216; Feyzioğlu, s. 271; Öztan, s. 656; Tutumlu, s. 905; Okan Koç, s. 52.

kötü davranış olarak kabul edilmektedir⁹⁴. Ağır derecede onur kırıcı davranış ise eşlerden birinin diğerinin şeref ve onuruna söz, yazı ve hareketlerle haksız olarak hakaret etmesi veya onu küçük düşürmek amacıyla saldırmadır⁹⁵. Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış; kusura dayanan boşanma sebebi olmasından ötürü bu sebeple açılan boşanma davasında eşinin hayatına kasteden tarafın ayırt etme gücüne sahip olması ve kast derecesinde kusurlu bir harekette bulunmuş olması gerekir⁹⁶.

Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış mutlak boşanma sebebi olduklarından söz konusu eylemler gerçekleşmiş ve ispat edilmişse hâkim, ortak hayatın diğer eş için çekilmez hale gelip gelmediğini araştırmaksızın boşanmaya karar verir⁹⁷. Dolayısıyla ispatın konusu, hayata kast, pek kötü veya ağır derecede onur kırıcı davranış niteliğinde bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğidir⁹⁸. Burada ispat ölçüsü olarak tam ispat arandığı için davacı eşin,

---

⁹⁴ **Saymen/ Elbir**, s. 247; **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 108; **Akıntürk/ Ateş**, s. 249; **Kılıçoğlu**, s. 120-121; **Arslan**, s. 18; **İnal**, s. 86; **Okan Koç**, s. 55.

⁹⁵ **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 108; **Akıntürk/ Ateş**, s. 250-251; **Kılıçoğlu**, s. 121; **Okan Koç**, s. 60.

⁹⁶ **Schwarz**, s. 147; **Saymen/ Elbir**, s. 247; **Feyzioğlu**, s. 270; **Öztan**, s. 660; **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 107; **Akıntürk/ Ateş**, s. 249; **Kılıçoğlu**, s. 119; **İnal**, s. 85; **Çelik**, s. 37.

⁹⁷ **Schwarz**, s. 147; **Tekinay**, s. 219; **Feyzioğlu**, s. 271; **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 107; **Akıntürk/ Ateş**, s. 251; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 108; **Tutumlu**, s. 910; **Çelik**, s. 39; **Aksakal**, s. 111-112. Yarg. 2. HD. T. 27.02.2018, E. 2018/1054, K. 2018/2622, "...kadının ceza dosyasındaki fiziksel şiddete dair raporunda belirtildiği üzere de, erkeğin kadının saçlarını kopardığının anlaşıldığı, bu haliyle davalı erkeğin, davacı kadına pek kötü ve onur kırıcı davranışta bulunduğuunun (TMK m. 162) kabulü zorunlu hale gelmiştir." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (E.T. 24.11.2023); Yarg. 2. HD. T. 09.02.2016, E. 2015/11596, K. 2016/2155, <https://www.lexpera.com.tr/>, (E.T. 24.11.2023).

⁹⁸ **Çelik**, s. 39; **Aksakal**, s. 111.

hayatına kast edildiğini, kendisine pek kötü veya ağır derecede onur kırıcı davranışta bulunulduğunu ispatlaması gerekmektedir⁹⁹.

3. Suç İşleme veya Haysiyetsiz Hayat Sürme

TMK m. 163' de küçük düşürücü suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme olmak üzere iki ayrı boşanma sebebi aynı maddede düzenlenmiştir. Küçük düşürücü suç işleme veya haysiyetsiz hayat sürme sebebiyle açılacak boşanma davası herhangi hak düşürücü süreye tabi olmayıp her zaman açılabilir¹⁰⁰.

Eşlerden biri, toplumun ahlak anlayışı gereği güçlü bir şekilde reddettiği, meydana çıktığında insana utanç veren, yüz kızartan, küçük düşüren bir suç işlerse diğer eş boşanma davası açabilir¹⁰¹. Hırsızlık, dolandırıcılık, güveni kötüye kullanma, evrakta sahtecilik, irtikap, rüşvet, zimmet, hileli iflas, kaçakçılık gibi suçlar küçük düşürücü suç örnek olarak gösterilebilir¹⁰².

Haysiyetsiz hayat sürme, toplumun ahlak anlayışına göre namus, şeref ve haysiyet kavramlarıyla bağdaşmayacak biçimde sürekli olarak yaşamaktır¹⁰³. Şerefsiz bir meslek veya sanatın yapılması, randevu evi işletme, muhabbet tellallığı yapma, uyuşturucu ve alkol düşkünlüğü, kumarbazlık, homoseksüellik,

---

⁹⁹ Çelik, s. 39; Tutumlu, s. 910.

¹⁰⁰ Ancak doktrin bazı yazarlar haysiyetsiz hayat sürme sona ermesinin üzerinden uzun süre geçmişse dava açamayacağı görüşündedirler. (Schwarz, s. 148; Köprülü/ Kaneti, s. 156; Tekinay, s. 225; Feyzioğlu, s. 275; Arslan, s. 27; Tutumlu, s. 918; İnal, s. 95.)

¹⁰¹ Tekinay, s. 223; Akıntürk/ Ateş, s. 252;

¹⁰² Schwarz, s. 148; Saymen/ Elbir, s. 248; Öztan, s. 662-663; Dural/ Ögüz/ Gümüş, s. 109; Erdem/ Makaracı Başak, s. 109; Kılıçoğlu, s. 123; Tutumlu, s. 915; İnal, s. 93.

¹⁰³ Köprülü/ Kaneti, s. 156; Arslan, s. 27; Öztan, s. 665; Akıntürk/ Ateş, s. 253; Erdem/ Makaracı Başak, s. 110.

Atatürk'e hakaret gibi haller sürekli olması şartıyla haysiyetsiz bir hayat sürme olarak nitelendirilebilir¹⁰⁴.

Küçük düşürücü suç işleme veya haysiyetsiz hayat sürme, özel, kusura dayalı ve nisbi bir boşanma sebebi olduğundan dolayı hâkimin boşanmaya karar verebilmesi için davacı eşin, davalı eşin küçük düşürücü suç işlediğini veya haysiyetsiz hayat sürdüğünü ispatlamasının yanında hâkimin, davacı eş açısından ortak hayatın çekilmez hale gelip gelmediğini de araştırması gerekir¹⁰⁵. Dolayısıyla burada ispatın konusu, küçük düşürücü suç işleme veya haysiyetsiz hayat sürmenin gerçekleşip gerçekleşmediği ve bu durumun davacı eş açısından ortak hayatı çekilmez hale getirip getirmediğidir¹⁰⁶. Bu durumda diğer eşin küçük düşürücü suç işleyip işlemediği hususunda doğrudan ispat aranmalıdır. Haysiyetsiz yaşam sürüp sürmediği ve ortak hayatın çekilmez hale gelip gelmediği hususlarında ise dolaylı ispat yeterli kabul edilmelidir.

4. Terk

Terk sebebiyle boşanma TMK m. 164' de düzenlenmiştir. Terk, eşlerden birinin evlilik birliğinin kendisine yüklediği görevleri yerine

¹⁰⁴ Schwarz, s. 148; Saymen/ Elbir, s. 249; Köprülü/ Kaneti, s. 156; Tekinay, s. 226; Feyzioğlu, s. 275; Arslan, s. 27; Dural/ Ögüz/ Gümüş, s. 110; Akıntürk/ Ateş, s. 253; İnal, s. 95.

¹⁰⁵ Köprülü/ Kaneti, s. 156-157; Saymen/ Elbir, s. 249; Öztan, s. 664-665; Akıntürk/ Ateş, s. 253; Dural/ Ögüz/ Gümüş, s. 109; Kılıçoğlu, s. 122-123; Erdem/ Makaracı Başak, s. 111; Tutumlu, s. 916; İnal, s. 95.

¹⁰⁶ Aksakal, s. 113; Çelik, s. 42. Yarg. 2. HD. T. 19.03.2015, E. 2014/20560, K. 2015/4947, "Davalının, on iki yaşında bir kız çocuğuna cinsel tacizde bulunduğu, suçu sabit görülerek bundan dolayı ceza aldığı yapılan soruşturma ve toplanan delillerden anlaşılmaktadır...Dava Türk Medeni Kanununun 163. maddesinde yer alan "küçük düşürücü suç işleme" sebebine dayanılarak açılmıştır, işlenen suçun niteliğine göre davacının dava açması karşısında onunla birlikte yaşamayı kendisinden beklenemeyeceği açık ve tartışmasızdır. Boşanma sebebi gerçekleşmiştir." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 24.11.2023).

getirmemek amacıyla ortak konuttan ayrılarak diğer eşi bırakıp gitmesi ya da haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönmemesidir¹⁰⁷.

Terk sebebiyle boşanma davasının açılabilmesi için bazı şartların birlikte sağlanması gerekir. İlk olarak eşlerden birisi, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek amacıyla diğerini terk etmiş veya haklı bir sebebi olmaksızın ortak konuta dönmemiş ya da haklı bir sebeple ortak konuttan ayrılmış fakat sebep sona ermesine rağmen ortak konuta dönmemiş olmalıdır¹⁰⁸. TMK m. 164/1'in son cümlesine göre, ayrıca ortak konuttan ayrılmaya zorlanan veya ortak konuta dönmesi engellenen eş de terk sebebiyle boşanma davası açabilir¹⁰⁹. İkinci olarak ayrılığın en az altı ay sürmüş ve halen devam ediyor olması gerekir. Terk eden eş, sadece sürenin kesilmesi amacıyla yani kötü niyetli olmamak şartıyla, altı ay dolmadan ortak konuta geri dönerse süre kesilir ve bir süre sonra tekrar terk ederse süre yeniden işlemeye başlar¹¹⁰.

Son olarak dava açılmadan önce terk edilen eşin terk eden eşe ortak konuta dönmesi için ihtar çekmesi ve ihtara rağmen terk eden eşin ortak konuta dönmemiş olması gerekir¹¹¹. Çünkü terk sebebiyle boşanma davalarında ihtar özel dava şartıdır¹¹². Davaya hakkı olan

¹⁰⁷ **Ayan, Nursen**, Terk Nedeniyle Boşanma, SÜHFD., C. 15, S. 1, Y. 2007, s. 39-54, s. 45; **Arslan**, s. 34; **Öztan**, s. 666; **Akıntürk/ Ateş**, s. 254; **Kılıçoğlu**, s. 126; **Tutumlu**, s. 925.

¹⁰⁸ **Schwarz**, s. 149; **Akıntürk/ Ateş**, s. 255; **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 112; **Kılıçoğlu**, s. 129; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 114; **Ayan**, s. 46.

¹⁰⁹ **Söz konusu hükmün adi kanunî karine olduğu** hakkında bkz. yuk. II Başlık B, 1. Yarg. 2. HD. T. 24.02.2021, E. 2020/2658, K. 2021/1627, "...Davalı-davacı erkeğin, eşine 02.10.2013 ve 16.01.2014 tarihlerinde ayrı ayrı terk ihtarını gönderdiği, eşinin evden ayrılmasından sonra evin kilidini değiştirdiği sabittir. Gerçekleşen bu durum karşısında davalı-davacı erkeğin ihtarının samimi olmadığı anlaşılmaktadır." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 24.11.2023).

¹¹⁰ **Akıntürk/ Ateş**, s. 256; **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 113; **Kılıçoğlu**, s. 129.

¹¹¹ **Tekinay**, s. 236; **Akıntürk/ Ateş**, s. 256-157; **Dural/ Ögüz/ Gümüş**, s. 112-113; **Kılıçoğlu**, s. 129-130.

¹¹² **Fezyioğlu**, s. 284; **Öztan**, s. 671.

eşin istemi üzerine hâkim veya noter, esası incelemeyen yapacağı ihtarda terk eden eşe iki ay içinde ortak konuta dönmesi gerektiği ve dönmemesi hâlinde doğacak sonuçlar hakkında uyarıda bulunur (TMK m. 164/2). Ancak, ihtarın çekilebilmesi için en az dört aylık aylık sürenin ayrı geçirilmiş olması gerekir. Boşanma davasının açılabilmesi için ise ihtarın üzerinden iki ay geçmiş ve terk eden eşin ortak konuta dönmemiş olması şarttır¹¹³.

Terk, özel, kusura dayanan ve mutlak boşanma sebebi olduğundan terk sebebiyle açılan boşanma davasında, hâkimin terk nedeniyle ortak hayatın diğer eş açısından çekilmez hale gelip gelmediğini araştırmasına gerek olmayıp terke ilişkin hususlar ispat edilmişse boşanmaya karar vermesi gerekir¹¹⁴. Terk sebebiyle açılan boşanma davasında ispatın konusu, davalı eşin evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek amacıyla davacı eşini terk ettiği, terkin en az altı aydır devam ettiği ve usulüne uygun olarak çekilmiş bir ihtar olmasına rağmen davalının ortak konuta dönmemiş olduğudur¹¹⁵.

5. Akıl Hastalığı

TMK m. 165' e göre akıl hastalığı sebebiyle boşanma davası açılabilmesi için, akıl hastalığının evlenmeye engel teşkil edecek nitelikte olması (TMK m. 145/3), hastalığın dava açıldığı sırada mevcut olması, hastalığın iyileşmeyeceğinin resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmesi ve hastalık nedeniyle ortak hayatın diğer eş için çekilmez hale gelmiş olması gerekmektedir¹¹⁶. Ancak evlenmeden

¹¹³ **Özta**n, s. 669-670; **Akıntürk/ Ateş**, s. 256-257; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 112-113; **Kılıçoğlu**, s. 130-131; **Çelik**, s. 45.

¹¹⁴ **Tekinay**, s. 238; **Feyzioğlu**, s. 279; **Özta**n, s. 674; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 111; **Akıntürk/ Ateş**, s. 258; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 119; **Ayan**, s. 42-43; **Çelik**, s. 45; **Tutumlu**, s. 940

¹¹⁵ **Aksakal**, s. 114-115; **Çelik**, s. 46.

¹¹⁶ **Erol, Yasemin**, Akıl Hastalığına Dayalı Boşanma, SÜHFD., Y. 2011, C. 19, S. 1, s. 119-149, s. 127-133; **Özta**n, s. 676-678; **Akıntürk/ Ateş**, s. 259-260; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 115; **Kılıçoğlu**, s. 133-134; **Aksakal**, s. 114-115; **Çelik**, s. 47; **Tutumlu**, s. 977-979; Yarg. 2. HD. T. 31.05.2018, E. 2018/3075, K. 2018/7120, "...Mahkemece akıl hastalığı hukuki sebebi ile boşanmaya (TMK m. 165) karar verilmiş ise de; ...Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Bilirkişi Kurulundan

önceki akıl hastalığı evlenme engeli olduğu ve buna rağmen yapılan evlilikler mutlak butlanla batıl olduğu için boşanma sebebi olan akıl hastalığı, evlenmeden sonraki akıl hastalığıdır¹¹⁷. Akıl hastalığı, özel, kusura dayanmayan¹¹⁸ ve nisbî bir boşanma sebebidir¹¹⁹. Akıl hastalığı sebebiyle açılan boşanma davasında hâkimin boşanmaya karar

alınan 23.10.2014 tarihli sağlık kurulu raporunda, davalının akıl hastalığının geçmesine olanak bulunmadığı yönünde herhangi bir açıklama bulunmamaktadır Bu durumda alınan rapor Türk Medeni Kanununun 165. maddesi kapsamı karşısında yetersiz olup hüküm vermeye elverişli değildir. O halde davalı erkek hakkında tam teşekküllü devlet hastanesi veya üniversite hastanesinden Türk Medeni Kanununun 165. maddesi gereğince, davalı erkeğin akıl hastası olup olmadığı, mevcut bir hastalık varsa bu hastalığın diğer eş yönünden çekilmezlik unsuru taşıyıp taşımadığı ve hastalığın geçmesine olanak bulunup bulunmadığı konusunda sağlık kurulundan rapor alınarak, sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken eksik incelemeyle karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup;

bozmayı gerektirmiştir.”
<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 25.11.2023).

¹¹⁷ **Tekinay**, s. 239; **Feyzioğlu**, s. 296; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 115; **Akıntürk/ Ateş**, s. 259; **Kılıçoğlu**, s. 130-133; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 121; **Erol**, s. 128, Yazar hastalığın evlilik öncesi veya sonrasında ortaya çıkmasının bir öneminin olmadığı ancak evlilik öncesinde ortaya çıkmış bir hastalık varsa diğer eş isterse mutlak butlan isterse boşanma davası açabileceği görüşündedir.

¹¹⁸ Yarg. 2. HD. T. 12.02.2016, E. 2015/11715, K. 2016/2262, “Davacının davası evlilik birliğinin temelinden sarsılması sebebine ve akıl hastalığı nedenine (TMK m. 166/1 ve TMK m. 165) dayanmaktadır. Ancak mahkemece taraflar eşit kusurlu bulunarak Türk Medeni Kanunu'nun 166/1 . maddesi uyarınca boşanmalarına karar verilmiş ve hüküm sadece davalı tarafından temyiz edilmiştir. Davalının akıl hastalığı sebebiyle kısıtlandığı görülmektedir. Akıl hastası olan eşin davranışları iradi kabul edilemez. İradi olmayan davranışlar sebebiyle kadına kusur yüklenemez. Böyle olunca da, kadının kusurlu olduğundan bahisle "evlilik birliğinin temelinden" sarsıldığı gerekçesiyle boşanma kararı verilemez. O halde davacı tarafından açılan boşanma davasının reddine karar verilmesi gerekirken, usul ve yasaya aykırı olarak kabulü doğru olmayıp bozmayı gerektirmiştir.”
<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 25.11.2023).

¹¹⁹ **Akıntürk/ Ateş**, s. 260; **Aksakal**, s. 114-115; **Tutumlu**, s. 979; **İnal**, s. 146; **Çelik**, s. 47.

vermesi için akıl hastalığının ispatlanmış olması yeterli olmayıp, hastalığın ortak hayatı diğer eş için çekilmez hale getirip getirmediğini de araştırması gerekmektedir¹²⁰. Dolayısıyla ispatın konusu, davalı eşin akıl hastası olup olmadığı ve hastalığın davacı eş açısından ortak hayatı çekilmez hale getirip getirmediğidir¹²¹. Akıl hastalığının diğer eş açısından ortak hayatı çekilmez hale getirip getirmediği hususunda dolaylı ispat yeterli görülmemeli ve doğrudan ispat aranmalıdır.

B. GENEL BOŞANMA SEBEPLERİ

1. Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması

Evlilik birliğinin temelinden sarsılması TMK m. 166/1-2' de düzenlenmiştir. Evlilik birliğinin temelinden sarsılması, eşler arasında çok ciddi ve şiddetli geçimsizliğin veya anlaşmazlığın bulunmasıdır¹²². Eşler arasında evliliği devam ettirme istek ve arzusu kalmamış, düşünce ve duygu birliği yok olmuş, karşılıklı sevgi ve saygı ortadan kalkmış ise evlilik birliği temelinden sarsılmıştır¹²³. Evlilik birliğinin temelinden sarsılması sebebiyle boşanma davası açılabilmesi için kusur aranmadığından eşlerden her ikisinin kusurlu veya kusursuz olması ya da birinin kusurlu diğerinin kusursuz

¹²⁰ Schwarz, s. 151; Tekinay, s. 239-240; Feyzioğlu, s. 297-298; Köprülü/ Kaneti, s. 166; Saymen/ Elbir, s. 253-254; Öztan, s. 676-677; Dural/ Ögüz/ Gümüş, s. 115; Akıntürk/ Ateş, s. 260; Erdem/ Makaracı Başak, s. 122; Kılıçoğlu, s. 134; Tutumlu, s. 979; İnal, s. 146; Arslan, s. 72. Yarg. 2. HD. T. 18.01.2016, E. 2015/26518, K. 2016/782, "...Mahkemece, taraflar arasında daha önce ... Asliye Hukuk Mahkemesinin 2004/900 esas sayılı dosyası ile açılan şiddetli geçimsizliğe ilişkin davanın yargılaması sırasında aldırılan 17.02.2010 tarihli ve davalıya "psikoz" teşhisi konulan rapora itibar edilerek dava reddedilmiştir. Davalıda mevcut olduğu belirlenen hastalığının ortak hayatı diğer eş için çekilmez hale getirip getirmediği ve hastalığının geçmesine olanak bulunup bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporu ile tespit edilmeden, yetersiz bilirkişi raporu ile yetinilerek davanın reddine karar verilmesi doğru olmayıp, bozmayı gerektirmiştir." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 25.11.2023).

¹²¹ Aksakal, s. 114-115; Çelik, s. 48.

¹²² İnal, s. 155; Akıntürk/ Ateş, s. 262.

¹²³ Schwarz, s. 153; Köprülü/ Kaneti, s. 169; Akıntürk/ Ateş, s. 263.

olmasının önemi yoktur¹²⁴. Ancak davacının kusuru daha ağır ise ve davalı açılan davaya itiraz edip davacının daha kusurlu olduğunu ispatlarsa dava reddedilir¹²⁵. Bununla birlikte, itiraz hakkının kullanılması dürüstlük kuralına uygun değilse ve evliliğe devam edilmesinde davalı ve varsa müşterek çocuklar için korumaya değer bir yarar kalmamışsa, hâkim itiraza rağmen boşanmaya karar verebilir¹²⁶.

¹²⁴ **Schwarz**, s. 153; **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 116; **Akıntürk/ Ateş**, s. 266; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 131; **İnal**, s. 159; **Uçar Toksöz**, s. 51; **Aksakal**, s. 117. Yarg. 2.HD. T. 25.11.2021, E. 2021/7286, K. 2021/8751, "Türk Medeni Kanunu'nun 166 ncı maddesinde "Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerin her birinin boşanma davası açabileceği" hükme bağlanmıştır. Bu hükmü, tamamen kusurlu eşin de dava açabileceği ve yararına boşanma hükmü elde edebileceği biçiminde yorumlamak ve değerlendirmek doğru değildir. Çünkü böyle bir düşünce, kimsenin kendi eylemine ve tamamen kendi kusuruna dayanarak bir hak elde edemeyeceği yönündeki temel hukuk ilkesine aykırı düşer. Diğer taraftan gene böyle bir düşünce tek taraflı irade ile sistemimize aykırı bir boşanma olgusunu ortaya çıkarır. Boşanmayı elde etmek isteyen kişi karşı tarafın hiçbir eylem ve davranışı söz konusu olmadan, evlilik birliğini, devamı beklenmeyecek derecede temelinden sarsar, sonra da madem ki birlik artık sarsılmış diyerekten boşanma doğrultusunda hüküm kurulmasını talep edebilir. Öyle ise Türk Medeni Kanunu'nun 166 ncı maddesine göre boşanmayı isteyebilmek için tamamen kusursuz ya da az kusurlu olmaya gerek olmayıp, daha fazla kusurlu bulunan tarafın dahi dava hakkı bulunmakla beraber, boşanmaya karar verilebilmesi için davalının az da olsa kusurunun varlığı ve bunun belirlenmesi kaçınılmazdır. Az kusurlu eş boşanmaya karşı çıkarsa bu halin tespiti dahi tek başına boşanma kararı verilebilmesi için yeterli olamaz. Az kusurlu eşin karşı çıkması hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olmalı, eş ve çocuklar için korunmaya değer bir yararın kalmadığı anlaşılmalıdır (TMK m. 166/2)." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 25.11.2023).

¹²⁵ **Akıntürk/ Ateş**, s. 267; **Arslan**, s. 80.

¹²⁶ **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 132; **Uçar Toksöz**, s. 56; **Orasan**, s. 89; **Çelik**, s. 50.

Boşanmaya sebep olan vakıaların çeşitliliği ve öngörülemezliği nedeniyle diğer boşanma sebeplerinden farklı olarak, kanunda boşanmaya sebep olacak tüm vakıalar belirlenemediğinden evlilik birliğinin temelinden sarsılması genel bir boşanma sebebidir¹²⁷. Evlilik birliğini temelinden sarsacak derecede ciddi ve şiddetli olan ve eşler arasında geçimsizliğe ve anlaşmazlığa yol açan vakıalar boşanma sebebi teşkil etmektedir. Çocuklar için tehlikeli olan bulaşıcı hastalıklar, iktidarsızlık, ihmal, ağır kusur veya düşüncesizlikten meydana gelen ekonomik bozukluklar, eşlerin birbirlerini küçük düşürmesi, eşlerin birbirlerinin dini veya milli değerlerini aşağılaması, fiziksel, cinsel veya ekonomik şiddet, eşin diğer eşin akrabalarına karşı düşmanca hareketlerde bulunması, diğer eşin rızası olmaksızın hamileliğe engel olması ve hamileliğe son vermesi vb. durumlar örnek olarak gösterilebilir¹²⁸.

Evlilik birliğinin temelinden sarsılması nisbi bir boşanma sebebi olduğundan hâkimin boşanmaya karar verebilmesi için evlilik birliğini temelinden sarstığı iddia edilen vakıaların ispatlanmış olması tek başına yeterli olmayıp, söz konusu vakıaların eşlerden birisi veya her ikisi açısından ortak hayatı çekilmez hale getirip getirmediğini araştırması gerekmektedir¹²⁹. Dolayısıyla ispatın konusu, evlilik birliğini temelinden sarstığı iddia edilen vakıalar ve bu vakıaların eşlerden birisi veya her ikisi açısından ortak hayatı çekilmez hale getirip getirmediği hususudur¹³⁰. Ayrıca davalı eş, söz konusu

---

¹²⁷ Köprülü/ Kaneti, s. 167; Saymen/ Elbir, s. 254; Akıntürk/ Ateş, s. 261; Kılıçoğlu, s. 135; Uçar Toksöz, s. 40; Aksakal, s. 117.

¹²⁸ Örneklerin tamamı için bkz. Schwarz, s. 153-154; Tekinay, s. 188-190; Feyzioğlu, s. 310-311; Köprülü/ Kaneti, s. 168-169; Saymen/ Elbir, s. 255; Dural/ Ögüz/ Gümüş, s. 118; Akıntürk/ Ateş, s. 263-264; Kılıçoğlu, s. 137-138; Tutumlu, s. 991-992; Uçar Toksöz, s. 59-103; Orasan, s. 66-68; İnal, s. 156; Arslan, s. 78.

¹²⁹ Schwarz, s. 155; Feyzioğlu, s. 306; Köprülü/ Kaneti, s. 169; Dural/ Ögüz/ Gümüş, s. 117; Kılıçoğlu, s. 136; Erdem/ Makaracı Başak, s. 123; Uçar Toksöz, s. 41; Arslan, s. 77. Bkz. Yarg. 2.HD. T. 04.11.2021, E. 2021/8609, K. 2021/8119, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 25.11.2023).

¹³⁰ Aksakal, s. 117; Tutumlu, s. 999; Çelik, s. 551.

vakıaların evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına neden olmadığı, ortak hayatın halen sürdürülebilir olduğu savunmasında bulunuyorsa bunları ispatlamalıdır¹³¹. Davalı bu savunmasını doğrudan veya dolaylı olarak ispat edebilir. Örneğin davalı eşin evlilik birliğini temelden sarstığı iddia edilen vakıadan sonra davacı eşle aynı evde karı-koca gibi yaşamaya devam ettiklerini ispat etmesi dolaylı olarak ortak hayatın halen sürdürülebilir olduğunu da ispatlar.

2. Anlaşmalı Boşanma

Anlaşmalı boşanma TMK m. 166/3' de düzenlenmiştir. En az bir yıldır evli olan eşlerin boşanmayı birlikte talep etmeleri veya birinin açmış olduğu boşanma davasını diğerinin de kabul etmesi sonucunda eşlerin boşanma konusunda anlaşmaları, evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olduğuna karine teşkil eder¹³². Anlaşmalı boşanma davalarında taraflar avukatla temsil edilseler bile hâkimin tarafları bizzat dinlemesi gerekir¹³³. Hâkimin, tarafların yapmış oldukları anlaşmada yer alan boşanma, boşanmanın malî sonuçları ve çocukların durumuna ilişkin düzenlemeleri uygun bulması gerekir¹³⁴. Ancak hâkim anlaşmayı uygun bulmazsa tarafların ve çocukların yararlarını göz önünde tutarak gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir¹³⁵. Anlaşma, yapılan değişikliklerin taraflarca kabul edilmesiyle geçerli olur ve hâkim boşanmaya hükmedebilir.

---

¹³¹ Çelik, s. 52.

¹³² Kılıçoğlu, s. 141; Akıntürk/ Ateş, s. 269; Topuz, s. 68; Özbay/ Çelik, s. 31; Aksakal, s. 131; Topak, s. 302; Orasan, s. 94; Aras, s. 16. Varsayım olduğu yönündeki görüşler için bkz. Öztan, s. 693; Dural/ Öğüz/ Gümüş, s. 120; Tekin Melik, s. 67; Uçar Toksöz, s. 174.

¹³³ Dural/ Öğüz/ Gümüş, s. 120; Akıntürk/ Ateş, s. 270-271; Erdem/ Makaracı Başak, s. 135; Kılıçoğlu, s. 143-144; Tekin Melik, s. 95; Uçar Toksöz, s. 141; Orasan, s. 103.

¹³⁴ Akıntürk/ Ateş, s. 271.

¹³⁵ Erdem/ Makaracı Başak, s. 139-140; Tutumlu, s. 1040; Tekin Melik, s. 100-101; Çelik, s. 53; Orasan, s. 105.

Genel ve mutlak bir boşanma sebebi olan anlaşmalı boşanmada ise gerçek anlamda ispatı gereken bir durum yoktur¹³⁶. Zira anlaşmalı boşanmada, her ne kadar anlaşmanın taraflar ve çocuklar açısından uygun olduğunu ve tarafların anlaşmayı serbest iradeleriyle düzenledikleri hususunda hâkimi ikna etmeleri gerekiyorsa da bu teknik anlamda bir ispat değildir. Nitekim ispatın konusu tarafların üzerinde anlaşamadıkları çekişmeli vakialardır. Anlaşmalı boşanmada ise ispatın konusu olabilecek herhangi bir çekişmeli vakıa bulunmadığından ispat faaliyetine gerek bulunmaz¹³⁷. Dolayısıyla TMK m. 166/3'deki şartları taşıyan bir anlaşmalı boşanma davasında, eşlerin boşanma konusunda anlaşmış olmaları evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına ilişkin kesin kanunî karine sayıldığından hâkim boşanmaya karar vermek zorundadır¹³⁸.

3. Ortak Hayatın Yeniden Kurulamaması

Ortak hayatın yeniden kurulamaması, TMK m. 166/4'te düzenlenmiştir. Ortak hayatın kurulamaması veya fiilî ayrılık sebebiyle boşanma davası açılabilmesi için, daha önce herhangi bir nedenle boşanma davası açılmış ve mahkemece reddedilmiş olması, ret kararının kesinleşmesinden itibaren üç yıl geçmesine rağmen ortak hayatın yeniden kurulamaması ve eşlerden birinin boşanma davası açması gerekir. Üç yıllık süre içerisinde ortak hayatın yeniden kurulamamış olması evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına ilişkin kesin kanunî karine teşkil eder¹³⁹.

---

¹³⁶ **Aksakal**, s. 119; **Çelik**, s. 54; **Uçar Toksöz**, s. 127, Yazara göre anlaşmalı boşanma ne özel ne de genel boşanma **sebebidir**. Bir boşanma yöntemidir.

¹³⁷ **Aksakal**, s. 119-120; **Çelik**, s. 54.

¹³⁸ **Tekin Melik**, s. 93; **Orasan**, s. 94; **Tutumlu**, s. 1057; **Çelik**, s. 54.

¹³⁹ **Kılıçoğlu**, s. 144; **Orasan**, s. 110; **Özbay/ Çelik**, s. 32; **Aksakal**, s. 131; **Topak**, s. 302. Yarg. 2.HD. T. 16.03.2017, E. 2015/22362, K. 2017/2707, "Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış ve reddedilmiş bir davanın varlığı, ret kararının kesinleşmesinden başlayarak üç yıl geçmesi ve bu süre içinde her ne sebeple olursa olsun ortak hayatın yeniden kurulmamış olması "birliğin temelinden

Ortak hayatın yeniden kurulamaması veya fiili ayrılık mutlak boşanma sebebi olduğundan davacı eşin daha önce bir boşanma davası açıldığını ve bu davanın reddine ilişkin kararın kesinleşmesinin üzerinden üç yıl geçmesine rağmen ortak hayatın kurulamadığını ispat etmesi yeterlidir. Bu hususların gerçekleştiği ispatlandığı takdirde hâkim boşanmaya karar vermek zorundadır¹⁴⁰. Zira kesin kanunî karinenin temeli ispatlandığından hâkimin karine sonucunu yani evlilik birliğinin temelinden sarsıldığını kabul etmesi zorunludur¹⁴¹. Boşanmak istemeyen davalı eş ise karine temelinin gerçekleşmediğini ve üç yıllık süre içerisinde ortak hayatın kısa süreliğine de olsa kurulduğunu ispat etmelidir¹⁴².

---

sarsılmış sayılmasına" yasal karine teşkil eder." (TMK m.166/son)."
<https://www.lexpera.com.tr/>, (E.T. 25.11.2023).

¹⁴⁰ **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 124; **Kılıçoğlu**, s. 146-147; **Öztaş**, s. 705; **Erdem/ Makaracı Başak**, s. 144; **Tutumlu**, s. 1087; **Orasan**, s. 110; **Çelik**, s. 57.

¹⁴¹ **Akkaya**, s. 450; **Aksakal**, s. 121.

¹⁴² **Aksakal**, s. 121; **Çelik**, s. 57-58. Yarg. 2. HD. T. 13.01.2021, E. 2020/5050, K. 2021/103, "4721 sayılı TMK'nın 166/4 maddesi "Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi hâlinde, her ne sebeple olursa olsun ortak hayat yeniden kurulamamışsa evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır ve eşlerden birinin istemi üzerine boşanmaya karar verilir." hükmünü haizdir. Davalı kadın cevap dilekçesinde bu geçen süre zarfında ortak günlerde ortak çocuklarla birlikte eşinin ve kendisinin bir araya geldiklerini İleri sürmüştür. Davalı kadının cevap dilekçesinde açıkça ortak hayatın yeniden tesis edildiğine dair bir savunması mevcut olmadığı gibi davalı kadının tanıklarının beyanları soyut nitelikte olup dayanak davanın reddinin kesinleştiği tarihten bu yana ortak hayatın kurulduğunu kabule elverişli değildir. Bu durumda 4721 sayılı TMK'nın 166/son maddesi koşulları gerçekleşmiştir. Boşanmaya karar verilmesi gerekirken, yasal olmayan gerekçelerle davanın reddi doğru olmamış, bozmayı gerektirmiştir." <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (E.T. 25.11.2023).

SONUÇ

Boşanma davalarının, sadece davanın taraflarını değil, aynı zamanda kamuyu da ilgilendiren nitelikleri dolayısıyla özellikle usul kuralları açısından diğer hukuk davalarından ayrılan yönleri vardır. Bu durum farklı sorunları da beraberinde getirmiştir. Usule ilişkin bu sorunlardan en önemlisinin “ispat” olduğu söylenebilir. Kanun koyucu, boşanma davalarının bu farklılığı ve önemi nedeniyle Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ve Türk Medeni Kanunu’nun 184’üncü maddesinde usule ilişkin özel hükümlere yer vermiştir. Burada düzenlenmeyen hallerde ise yapılan atıf gereği Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır.

Boşanma davalarında ispat yükü özel olarak düzenlenmediğinden TMK m. 6 ve HMK m. 190 hükümleri gereği davacı taraf iddia ettiği boşanma sebebini ispatla yükümlüken davalı taraf savunmasının temelini oluşturan maddi vakıaları ispat yükü altındadır. Boşanma davalarında diğer davalardan farklı olarak tarafların ikrarı hâkimi bağlamadığından iddia veya savunmanın temelindeki vakıaların ikrar edilmesi ispat ihtiyacını ortadan kaldırmamakta ve tarafların ispat yükümlülüğü devam etmektedir.

Boşanma davalarında kural olarak serbest delil sistemi kabul edildiğinden vakıaların ispatında her türlü delil kullanılabilir. Ancak bazı durumlarda kanun koyucu ispat şeklini yani hangi tür delil veya delillerin kullanılabileceğini özel olarak düzenlemiştir. TMK m. 184 gereği boşanma davalarında yemin delili kullanılamayacağı, tarafların ikrarının hâkimi bağlamayacağı, TMK m. 165 gereği akıl hastalığının geçmesinin mümkün olmadığını sağlık kurulu raporuyla ispat edilebileceği bu düzenlemelere örnektir.

Doktrindeki baskın görüş, boşanma davalarında ispat ölçüsünün tam ispat olduğu yönündedir. Ancak hâkim, davada ileri sürülen maddi vakıaların mevcut olduğuna vicdanen kanaat getirmezse bu vakıalar ispat edilmiş olsalar dahi davayı reddedebilir. Bu sebeple boşanma davalarında tam ispatın yanı sıra hâkimde

vicdani kanaatin de oluşması şartıyla yaklaşık ispat da yeterli kabul edilmelidir.

Boşanma davalarında asıl ispat faaliyeti doğrudan ispat olmakla birlikte boşanma sebeplerinin temelindeki vakıaların ispatının zorluğundan dolayı, emareler ve karineler aracılığıyla ispat da mümkündür. TMK m. 166/3 ve TMK m. 166/4'de düzenlenen anlaşmalı boşanma ve ortak hayatın yeniden kurulması sebebiyle açılan davalarda, evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına ilişkin kesin kanuni karine bulunmaktadır. Terk sebebiyle açılan boşanma davalarından TMK m. 164/1 hükmü ise varsayım değil adi kanunî karinedir.

Zina, hayata kast veya pek kötü ya da onur kırıcı davranış, terk, anlaşmalı boşanma ve ortak hayatın yeniden kurulamaması gibi mutlak boşanma sebeplerine dayalı açılan boşanma davalarında ispatın konusu dayanılan boşanma sebebinin temelinde yer alan vakıaların varlığıdır. Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin temelinden sarsılması gibi nisbi boşanma sebeplerine dayalı olarak açılan boşanma davalarında ispatın konusu ise boşanma sebebinin temelinde yer alan vakıaların varlığı ve ortak hayatın çekilmez hale gelip gelmediği hususudur.

KAYNAKÇA

Akıntürk, Turgut/ Ateş, Derya, Türk Medeni Hukuku, C. 2, Aile Hukuku, 19. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2016.

Akil, Cenk, Boşanma Davalarında Yargılama Usulü (TMK m. 184), Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan, C. II, Ankara 2013, s. 1319-1354.

Akkaya, Tolga, Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Yetkin Yayınları. Ankara 2018.

Aksakal, Aslıhan, Boşanma Davalarında Delillerin Toplanması ve İncelenmesi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Albayrak, Hakan, Medeni Usul Ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.

Aras, Bahattin, Aile Mahkemelerinde Yargılama Usulü, ABD, C. 65, S. 2, Y. 2007, s. 158-178.

Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanağası, Emel, Medenî Usûl Hukuku, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2019.

Arslan, Yusuf, Boşanma Davaları, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1970.

Atalay, Oğuz, Pekcanitez Usul Medeni usul Hukuku, 15. Baskı, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2017.

Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin, Medeni Usul Hukuku, 4. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2021.

Ayan, Nursen: Terk Nedeniyle Boşanma, SÜHFD., C. 15, S. 1, Y. 2007, s. 39-54.

Börü, Levent, Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Budak, Cem/ Karaaslan, Varol, Medeni Usul Hukuku, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, Ankara 2018.

Çalkın, Fahri , Hukuk Davalarında İspat Hakkının Kullanılmasının Şartları, ABD., S. 62, Y. 1949, s. 17-21.

Çelik, Ferhat, Boşanma Davalarında İspat ve Deliller, Adalet Yayınevi, Ankara 2019.

Çiftçi, Pınar, Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Hak İhlalleri Ve İspat Sorunları, DEÜHFD., Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ' e Armağan, s. 1741-1821. (Çiftçi, Boşanma)

Çiftçi, Pınar, Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2018. (Çiftçi, İspat)

Dural, Mustafa/ Ögüz, Tufan/ Gümüş, Mustafa Alper, Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku, C. 3, 12. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2016.

Erdem, Mehmet/ Makaracı Başak, Aslı, Aile Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2022.

Erol, Yasemin, Akıl Hastalığına Dayalı Boşanma, SÜHFD., Y. 2011, C. 19, S. 1, s. 119-149.

Ersöz, Oğuz, Türk Hukukunda Zina Sebebiyle Boşanma, 2. Baskı, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul 2022.

Feyzioğlu, Feyzi N., Aile Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 1986.

Görgün, Şanal/ Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu, Mehmet, Medenî Usûl Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Akara 2019.

Gürdoğan, Burhan, Boşanma Davlarında Usule İlişkin Hükümler, AÜHF Ellinci Yıl Armağanı 1925-1975 Boşanma Hukuku Haftası, C. II, Ankara 1977, s. 205-218.

İnal, Nihat, Örnek Karar ve Dilekçelerle Açıklamalı Boşanma ve Nafaka Davaları, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2021.

Keskin, Alper, Boşanma Davaları, C. 1, Seçkin Yayınları, Ankara 2017.

Kılıçoğlu, Ahmet M., Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.

Köprülü, Bülent/ Kaneti, Selim, Aile Hukuku, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989.

Köroğlu, Emre, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Türk Medeni Kanununa Göre İspat Yükü, YD., C. 43, S. 1, Y. 2017, s. 181-230.

Kurşuncu Arslandoğan, Birce, Boşanma Davalarında Yargılama Usulü, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, Medeni Usul Hukuku, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2014.

Okan Koç, Yasemin, Hayata Kast, Pek Kötü veya Onur Kırıcı Davranış Sebebiyle Boşanma, İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Merkezi, İstanbul 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Orasan, Feyza, Evlilik Birliğinin Sarsılması Nedeniyle Boşanma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Özbay, İbrahim/ Çelik, Ferhat, Boşanma Davalarında İspat Yükü Ve Karineler, YD., C. 44, S. 2, s. 15-60.

Öztañ, Bilge, Aile Hukuku, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.

Petek, Hasan, Medeni Usul Hukukuna Hâkim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları, İzBD., Y. 2000, C. 65, S. 3, s. 11-54.

Saymen, Ferit H./ Elbir, Halit K., Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, C. III, İÜHF Yayınları, İstanbul 1957.

Schwarz, Andreaz B., Aile Hukuku I, (Çeviren Bülend Davran), 2. Baskı, İÜHF Yayınları İstanbul 1946.

Tanrıver, Süha, Medeni Usul Hukuku C. I, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.

Tekin Melik, Helin Neval, Anlaşmalı Boşanma, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2021.

Tekinay, Selahattin Sulhi, Türk Aile Hukuku, 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1986.

Topak, Süleyman, Boşanma Davalarında Yargılama Usulü, On iki levha Yayınları, İstanbul 2021.

Topuz, Gökçen, Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Yetkin Yayınları, Ankara 2012.

Toraman, Barış, Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler, DEÜHFD., Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, s. 1483-1523.

Tutumlu, Mehmet Akif, Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, C. 1, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009.

Uçar Toksöz, Derya, Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Umar, Bilge/Yılmaz, Ejder, İsbat Yükü, 2. Baskı, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1980.

Yalçınkaya, Namık/ Kaleli, Şakir, Boşanma Hukuku, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22420211449082020HİZMETEÖZELKİTAP.pdf> (E.T. 18.04.2022).

<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>

<https://www.lexpera.com.tr/>